

kisini dile getirmişlerse bu bir zorlamadır. Yünus Emre'deki kolay ve rahat söyleyiş birkaç şiiri dışında Pîr Sultan'da yoktur. Pîr Sultan Abdal'ın şiirleri ilk defa Sadettin Nüzhet Ergun tarafından derlenip yayımlanmıştır (bk. bibl.); bu derlemede 105 şiir bulunmaktadır. Daha sonraki yıllarda yapılan derlemelerde şiirlerinin diğer Pîr Sultan Abdallar'ın şiirleriyle karıştırılması sonucu bu sayı 400'ü aşmıştır. Asım Bezirci'ye göre bunların 182'si Pîr Sultan'a aittir. Pîr Sultan adına vakıf, dernek ve cemveleri kurulmuştur. Hakkında yapılan yayınların çoğu birbirinin tekrarıdır. Pîr Sultan Abdal'la ilgili başlıca çalışmalar şunlardır: Abdülbaki Gölpınarlı – Pertev Naili Boratav, *Pîr Sultan Abdal* (Ankara 1943); Hasibe Çatalbaş, *Pîr Sultan Abdal'ın Basılmamış Şiirleri* (Ankara 1945); Ali Balım, *Pîr Sultan Abdal Hayatı ve Şiirleri* (Ankara 1957); Cahit Öztelli, *Pîr Sultan Abdal: Bütün Şiirleri* (İstanbul 1971); İbrahim Aslanoğlu, *Pîr Sultan Abdallar* (İstanbul 1984); Asım Bezirci, *Pîr Sultan: Yaşamı Kişiliği, Sanatı, Bütün Şiirleri* (İstanbul 1994); Nurettin Albayrak, *Pîr Sultan* (İstanbul 2001). Ayrıca şair hakkında iki yüksek lisans tezi hazırlanmıştır: Necle Kaya, *Türk Halk Şiirinde Yergi ve Pîr Sultan Abdal Örneği* (1994, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü); Figen Güneş [Çakır], *Pîr Sultan Abdal'ın Şiirlerinde Sosyolojik Temalar* (1995, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Pîr Sultan Abdal'ın birçok nefesi Alevî-Kızılbaş ve Bektaşî âyin-i cemlerinde okunagelmıştır. "Güzel âşık cevrimizi / Çekemezsin demedim mi"; "Sabahın seherinde cümbüşe geldim / Dağlar yâ Muhammed Ali çağırır" gibi nefesleri Sünnî tekelerinde de yaygın biçimde okunmuştur. Sadettin Nüzhet derlemesinin sonunda sabâ (güzel âşık), uşşak (aman hey erenler), araban (sabahın seherinde) ve muhayyer (ey benim divane gönlüm) makamındaki dört nefesinin notası yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sadettin Nüzhet [Ergun], *XVII. Asır Saz Şairlerinden Pîr Sultan Abdal*, İstanbul 1929; Abdülbaki Gölpınarlı – Pertev Naili Boratav, *Pîr Sultan Abdal*, Ankara 1943; Abdülbaki Gölpınarlı, *Pîr Sultan Abdal*, İstanbul 1953; Cevdet Kudret, *Pîr Sultan Abdal*, İstanbul 1965; Cahit Öztelli, *Pîr Sultan Abdal / Bütün Şiirleri*, İstanbul 1971; a.mlf., "Pîr Sultan Abdal'ı Asturan Hızır Paşa Kimdir?", *TFA*, XI/232 (1968), s. 5109-5111; Selami Münir Yurdatap, *Pîr Sultan Abdal / Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul 1976; İbrahim Aslanoğlu, *Pîr Sultan Abdallar*, İstanbul 1984; a.mlf., "Pîr Sultan Abdal ve Hızır Paşa", *TF*, I/1 (1979), s. 22-23; a.mlf.,

"Pîr Sultan Abdal Niçin Asıldı?", a.e., I/2 (1979), s. 29-31; a.mlf., "Pîr Sultan Abdal'ın Zindandaki Yaşamı", a.e., I/4 (1979), s. 28-30; a.mlf., "Bu da Başka Bir Pîr Sultan mı?", a.e., VII/78 (1986), s. 6-7; a.mlf., "Pîr Sultan Abdal", *TDEA*, VII, 250-251; İlyas Üzümlü, *Günümüz Aleviliği*, İstanbul 1997, s. 96, 102, 159, 188; H. Haydar Avcı, "Yeni Belge ve Bilgilerin Işığında Pîr Sultan Abdal", *Halkbilimi Araştırmaları*, İstanbul 2003, I, 7-55; Köprülüâde Mehmed Fuad, "Bir Kızılbaş Şairi: Pîr Sultan Abdal", *HM*, III/64 (1928), s. 223-224; Mehmet Hilmi Gür, "Pîr Sultan Abdal'ın Mezarı", *TFA*, XIII/255 (1970), s. 5761; Umay Günay, "Pîr Sultan Abdal Üzerine Bir Değerlendirme", *JTS* (1977), s. 118-138.

NURETTİN ALBAYRAK

PİRCEMÂLİYYE

(پيرجمالية)

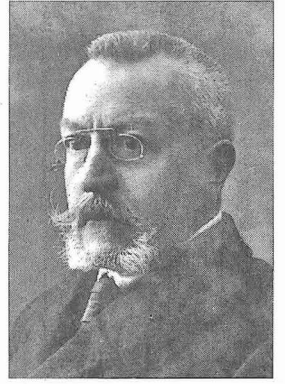
Sühreverdîye tarikatının
Pîr Cemâleddin Ahmed Erdistânî'ye
(ö. 879/1474)
nisbet edilen bir kolu
(bk. SÜHREVERDİYYE).

PIRENNE, Henri

(1863-1935)

Belçikalı şarkiyatçı.

Belçika'nın Verviers şehrinde doğdu. Liège Üniversitesi'ni bitirdi ve 1883'te aynı üniversitede doktorasını tamamladı. 1883-1885 yılları arasında araştırmalarını Leipzig, Berlin ve Paris'te sürdürdü. Yirmi dört yaşında iken Gand Üniversitesi'nde profesör oldu ve tutuklu kaldığı üç yıl hariç 1930'da emekli oluncaya kadar aynı üniversitede Ortaçağ ve Belçika tarihi dersleri okuttu. 1891 yılında Belçika Kraliyet Tarih Komisyonu üyeliğine getirildi ve Kraliyet Akademisi çalışmalarına iştirak etmeye başladı; 1898'de bu akademiye üye seçildi. I. Dünya Savaşı'nda Almanlar'ın Belçika'yı işgali esnasında ders vermeyi reddetmesi yüzünden 1916-1918 yıllarında esir kampında tutuldu. Serbest bırakılınca üniversitesindeki görevine döndü ve 1919-1922 yılları arasında rektörlük görevini yürüttü. 1922'de New York'ta Columbia Üniversitesi'nde Ortaçağ şehirlerinin kuruluşu ve aralarındaki ticarî rekabet konusunda konferanslar verdi. 1923'te Belçika'da düzenlenen V. Milletlerarası Tarih Bilimleri Kongresi'ne başkanlık yaptı. Oslo'da yapılan altıncı kongrede İslâm'ın yayılışı ve Ortaçağ'ın başlangıcı konusundaki tebliğiyle dikkatleri üzerine çekti. Daha sonra Lille, Marsilya, Cambridge, Roma, Cezayir ve Kahire'de konferanslar verdi. 1929 yılında yeni tarih akımının ana görüşlerini oluşturan *Annales d'histoire économique et sociale*

Henri Pirenne

adlı derginin yazı kurulunda görev aldı. Çalışmalarında ekonomik tarih ve sosyal tarihe ağırlık veren Pirenne, bu akımın yanı sıra iktisat tarihinin de öncülerinden sayılır. Prix quinquennal d'histoire nationale (1921, 1922) ve sosyal bilimler alanında verilen Franqui Prize (1933) ödülleriyle lâyık görüldü. Ortaçağ Avrupası ve Belçika tarihinin önde gelen isimlerinden sayılan Pirenne 4 Ekim 1935'te Uccle'de öldü. Oğlu Jacques da babası gibi ünlü bir tarihçidir.

Eserleri. 1. *Histoire de Belgique* (I-VII, Bruxelles 1899-1932). Kendisine uluslararası bir şöhret sağlayan en önemli eseridir. Belçika milliyetçiliğinin öncülerinden olup Belçika'nın birliğini savunan Pirenne bu eserinde, 1830 olarak kabul edilen Belçika'nın kuruluş tarihini 843 yılındaki Verdun Sözleşmesi'ne kadar götürür. Milliyetçi görüşüne rağmen Belçika halkının Valon ve Flaman asıllı iki ayrı toplumdandır. Eserini kabul eder. 2. *Mahomet et Charlemagne* (Bruxelles 1937; Paris 1992). Eserin dördüncü bölümünde Ortaçağ'ın başlangıç tarihi konusunda yeni bir tez ortaya atarak Ortaçağ döneminin oluşmasında en etkili unsurun İslâm fetihleri olduğunu ileri sürmüştür. Eseri M. Vinciguerra İtalyanca'ya (*Maometto e Carlomagno*, Bari 1939), P. E. Hübingen Almanca'ya (*Geburt des Abendlandes*, Amsterdam 1942; Frankfurt 1952), Bernard Miall İngilizce'ye (*Mohammed and Charlemagne*, London 1954; New York 1957), Mehmet Ali Kılıçbay Türkçe'ye (*Hız Muhammed ve Charlemagne*, İstanbul 1984; 2006) çevirmiştir. 3. *Medieval City: Their Origins and the Revival of Trade* (Princeton 1925). Batı Avrupa'da ekonomik canlanma ve şehir uygarlığının doğuşu, tüccar sınıfının oluşumu, şehirlerin kuruluşundaki etkileri, toprak köleliğinin ortadan kalkması, burjuvazinin doğuşu, belediye kurumlarının ortaya çıkışı gibi konuların ele alındığı eserin daha sonra Fransızca'sı yayımlanmıştır (*Les villes du moyen âge: Essai d'histoire éco-*

nomique et sociale, Bruxelles 1927). Eser Şadan Karadeniz tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (*Ortaçağ Kentleri: Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*, Ankara 1982, 1994, 2000). 4. *Histoire économique et sociale du moyen âge* (Paris 1933). Alanının etkili eserlerinden sayılan bu kitabında Pirenne, Roma İmparatorluğu'nun sonlarından XV. yüzyıl ortalarına kadar Avrupa'nın ekonomik ve sosyal değişimini incelemiştir. Bernard Miall tarafından İngilizce'ye (*Economic and Social History of Medieval Europe*, London 1936, 1939), Uygur Kocabaşoğlu tarafından Türkçe'ye (*Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, İstanbul 2005) çevrilen eseri Hans van Werveke bazı ilâvelerle yeniden yayımlamıştır (Paris 1963). 5. *Histoire de l'Europe, des invasions au XVIe siècle* (Bruxelles 1936). Bernard Miall eseri İngilizce'ye tercüme etmiştir (*A History of Europe from the Invasions to the XVI Century*, New York 1956). 6. *Les périodes de l'histoire sociale du capitalisme* (Hayez 1914). 7. *Les anciennes démocraties des Pays-Bas* (Paris 1910, 1928). J. V. Saunders tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir (*Belgian Democracy: Its Early History*, Manchester 1915). 8. *Dinant dans la Hanse teuto-nique* (Namur 1904). 9. *Histoire de la constitution de la ville de Dinant au moyen âge* (Gand 1889). 10. *Bibliographie de l'histoire de Belgique* (Paris 1902, Henri Ernest Adolphe Nowé ve Hendrik Tjaard Obreen ile birlikte).

Pirenne hakkında iki hâtıra kitabı yayımlanmıştır: *Etudes d'histoire dédiés à la mémoire de Henri Pirenne* (Brüksel 1937), *Henri Pirenne: Hommages et souvenirs* (ed. Jules Duesberg, Brüksel 1938). Ayrıca görüşlerinin tartışıldığı pek çok makale ve kitap yazılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Bryce Lyon, "The letters of Henri Pirenne to Karl Lamprecht (1894-1915)" (*Bulletin de la commission royale d'histoire*, CXXXII [Bruxelles 1966], s. 196-231); a.mlf., *The Journal de guerre of Henri Pirenne* (Amsterdam-New-York-Oxford 1976); a.mlf., "Henri Pirenne's Réflexions d'un solitaire and his re-evaluation of history" (*Journal of Medieval History*, XXIII/3, Sept. Amsterdam 1997, s. 285-299); Richard Hodges – David Whitehouse, *Mohammed, Charlemagne and The Origins of Europe* (New York 1983); P. Rion, "La correspondance entre G. Kurth et H. Pirenne (1880-1913)" (*Bulletin de la commission royale d'histoire*, CLII [1986], s. 147-255); Andrée Despy-Meyer, "Le fonds Henri Pirenne aux archives de l'université

libre de Bruxelles" (*Archives et bibliothèques en Belgique*, LIX [Bruxelles 1988], s. 79-90); Bryce and Mary Lyon, *The Birth of Annales History: the Letters of Lucien Febvre and Marc Bloch to Henri Pirenne (1921-1935)*, (Bruxelles 1991). Çok sayıda eser ve makale yazan Pirenne'in 120 makalesinin ayrı basımı Fonds Ganshof'da muhafaza edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Edward W. Said, *Orientalism*, New York 1978, s. 70-71; R. Hodges – D. Whitehouse, "Mohammed, Charlemagne and Pirenne", *Mohammed, Charlemagne and The Origins of Europe*, New York 1983, s. 1-19; Tevfik Güran, *İktisat Tarihi*, İstanbul 1988, s. 38-40, 44-45; "Henri Pirenne", *Byzantion: Revue internationale des études byzantines*, X, Bruxelles 1935, s. 813-819; F. Louis Ganshof, "Pirenne (Henri), historien, professeur à l'université de Gand (1862-1935)", *Biographie nationale*, XXX, Bruxelles 1958-59, s. 671-723; Murat Koraltürk, "Henri Pirenne (1862-1935): Yapılan ve Tezleri", *Mİ İktisat Araştırmaları Dergisi*, I/1, İstanbul 1995, s. 111-121.

AHMET KAVAS

PİRÎ BABA

XV. yüzyılda
Merzifon'da yaşayan
Kalenderî dervîşi.

Hayatı hakkındaki bilgiler, Hoca İbrâhim adlı bir kişi tarafından yazılan *Menâkıb-ı Pîrî Baba* adlı eserle Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'sine dayanmaktadır. Hoca İbrâhim, 926 (1520) tarihli *Tahrir Defteri*'nde adı geçen Pîrî Baba Zâviyesi'ni kendisinin yaptırdığını söyler. Eserin yazılması sırasında Pîrî Baba'nın yeğeni Ali Dede'nin hayatta olması onun ölümünün üzerinden çok uzun süre geçmediğini göstermektedir. Bu bilgilerden hareketle eserin Yavuz Sultan Selim döneminde kaleme alındığı ileri sürülmüştür (Faroqi, sy. 32 [1979], s. 662, 668). 1057 (1647) yılında Merzifon'a uğradığında Pîrî Baba'nın türbesini ziyaret eden ve hakkındaki rivayetleri nakleden Evliya Çelebi, onun Ahmed Yesevî'nin Hacı Bektâş-ı Veli ile birlikte Anadolu'ya gönderdiği dervişlerinden olduğunu ve Orhan Gazi devrinde Fâtih Sultan Mehmed devrine kadar yaşadığını belirtir (*Seyahatnâme*, II, 207). M. Fuad Köprülü, Evliya Çelebi'nin görüşünü tekrarlayarak Ahmed Yesevî'nin Anadolu'daki halifelerin arasında Pîr Dede ismiyle onun adını da sayar.

Menâkıbnâme'ye göre Pîrî Baba, Merzifon'un Narince köyündedir. Yedi sekiz yaşlarında iken annesi tarafından Merzifon'da bir ayakkabıcı ustasının yanına çı-

rak verilmiştir. Eserde ilk olarak onun çıraklığı esnasında olağan üstü durumlarından bahsedilmekte, bu yaşta bile ibadetine çok düşkün olduğu ve öğle namazlarını Kâbe'de kıldığı, ustası su istediği zaman zembem kuyusundan su getirdiği hikâye edilmektedir. Bir rivayete göre, ustası hacca giderken Pîrî Baba'yı akşamları kendi evinde kalması şartıyla başka bir ustaya emanet etmiş, usta hacda iken hanımının yaptığı helvayı kendisine ulaştırmış, hac dönüşü hanımına Pîrî Baba'nın getirdiği helvadan bahsedince onun mübarek bir kişi olduğuna inanan hanımı kendisini ailesine teslim etmeye karar vermiştir. Bu kadın Pîrî Baba'nın velâyetini keşfetmekle kalmamış, kocasının da bu durumun farkına varmasını sağlamıştır (Faroqi, sy. 32 [1979], s. 671). *Menâkıbnâme*'de küçük yaşta ermiş olduğuna vurgu yapılmasının yanı sıra kendisine inanan ikinci ustasının bir gözünü bir işaretiyle kör ettiğine dair rivayet onun cezalandırıcı velî statüsünde görüldüğüne, bir defasında Kerbelâ'dan yeşil bir bardakla su getirmesi ve yine Kerbelâ'dan kendisini ziyaret edenler olduğundan bahsedilmesi de Ehl-i beyt muhabbetine vurgular olarak dikkat çekmektedir.

Gerek *Menâkıbnâme*'nin gerekse Evliya Çelebi'nin değindiği asıl konu Pîrî Baba'nın dönemin Osmanlı padişahıyla olan ilişkisidir. *Menâkıbnâme*'ye göre sabah-tan erkeklere, öğleden sonra kadınlara ayrılan hamamın küllhanında yaşayan Pîrî Baba kadınların gelmesi sırasında da hamamda kalmaya devam edince Merzifon ulemâsının tepkisini çekmiş ve padişaha şikâyet edilmiştir. Evliya Çelebi ise Pîrî Baba'nın şikâyet edilme gerekçesinin kadınların sırtına kese ve sabun sürmesi, hamilelere doğuracakları çocukların cinsiyetini haber vermesi olduğunu söylemektedir (*Seyahatnâme*, II, 206). *Menâkıbnâme*'ye göre Pîrî Baba'nın şikâyet edildiği hükümdar Fâtih Sultan Mehmed'dir. Pîrî Baba'yı cezalandırmak üzere Merzifon'a gelen hükümdar Pîrî Baba'nın bazı kerametlerini görüp onun ermiş bir kişi olduğunu anlamış, Pîrî Baba da ona İstanbul'u fethedeceği müjdesini vermiştir. Fetihten sonra Fâtih, Pîrî Baba'ya pek çok hediye ve arazi bağışlamak istemişse de o bunları reddetmiş ve kendisine hayır dua etmeleri için Merzifon ulemâsına bağışlamasını talep etmiştir. Fâtih Sultan Mehmed'in İstanbul'a dönerken Osmanlı'da ziyaretine gittiği Konyan Baba da Pîrî Baba'nın velâyetini tasdik etmiştir. Evliya Çelebi ise Pîrî Baba'nın şikâyet edildiği padişah'ın II. Murad ol-